

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СИСТЕМИ “ALEPH” У ЛЬВІВСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. СТЕФАНИКА

© Кунанець Н.Е., 2008

Розглянуто основні проблеми, які виникли при впровадженні автоматизованої системи “ALEPH” у Львівській національній науковій бібліотеці імені В. Стефаника.

The article describes main problems which appeared during the installation of automated system “ALEPH” in Lviv V. Stefanik national scientific library.

Вступ

Можливість вільного доступу до інформаційних ресурсів, накопичених не лише в Україні, а й в усьому світі, сьогодні вважають найголовнішим критерієм діяльності бібліотек. Добре оснащена бібліотека має особливу місію – забезпечувати читачам оперативний доступ до інформаційних ресурсів. В Указі президента [1] декларувалося сприяння бібліотечним установам в створенні власних баз даних та розвитку інфраструктури надання інформаційних послуг через мережу Інтернет. Проте, як зазначала начальник відділу бібліотек та інформаційних систем Міністерства культури та мистецтв України Т. Прокошева ще у 2000 році, “крім створення необхідних програмно-апаратних комплексів і підключення до якісних високошвидкісних каналів зв’язку, інтеграція інформаційних ресурсів бібліотек пов’язана із упорядкуванням усіх стандартів, правил і методик каталогізації документів” [2]. Нарешті розроблені єдині принципи опису. Незважаючи на те, що розроблена “Національна стратегія формування та розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2006-2015 р.” і далі відсутні єдина державна програми автоматизації бібліотек, сучасна нормативна та методична бази. Разом з тим, відомча розпорошеність бібліотек, низький рівень знань бібліотечних працівників у галузі новітніх інформаційних технологій призводять до невиправданих ресурсних та матеріальних затрат та не забезпечують створення умов для формування єдиного інформаційного простору. Саме тому актуальним є вивчення і переваг різних програмних продуктів, що застосовуються у бібліотеках України, шляхом дослідження окремих етапів їх впровадження в бібліотеках України.

Об’єктом дослідження статті є автоматизація процесів обслуговування читачів у Львівській національній науковій бібліотеці імені В. Стефаника.

Предметом дослідження стало становлення і функціонування модуля циркуляції інтегрованої бібліотечної системи “ALEPH”.

Метою публікації є окреслення тенденцій, основних етапів та специфічних особливостей впровадження бібліотечної системи “ALEPH” у зазначеній бібліотеці з позицій постановника задач.

Стан наукового розроблення проблеми

Проблема автоматизації бібліотечних процесів розглядалася багатьма дослідниками. Провідний російський дослідник автоматизації бібліотечних процесів Я. Шрайберг [3] розглядає автоматизацію як новий напрям бібліотечно-інформаційної галузі. Автором запропоновано десять головних принципів, яких повинні дотримуватися бібліотеки при переході до автоматизації бібліотечних процесів. Польський дослідник А. Радванський у статті “Biblioteki w nowoczesnym społeczeństwie” [4] аналізує досвід застосування новітніх технологій у бібліотеках Польщі та наголошує, що автоматизація бібліотечних процесів та створення користувачам можливостей

доступу до інформації в усіх її сучасних формах є однією з нагальних проблем бібліотек у сучасному суспільстві.

У працях, що стосуються автоматизації бібліотечних процесів, найчастіше досліджуються питання взаємодії внутрішньої бібліотечної технології і процесів мережевого оточення книгозбірень. Робляться спроби формування теоретичних засад для створення автоматизованої системи наукової бібліотеки з використанням Internet/Intranet технологій, а також створення методики оптимізації вибору комплексу технологічних засобів для автоматизації бібліотечних процесів [5]. Та все ж у бібліотеках України спостерігається використання широкого розмаїття програмних продуктів.

Наталія Дзюба у виданні “Дитяча бібліотека та новітні інформаційні технології” [6] подає технічну характеристику програм автоматизації бібліотечних процесів, що застосовуються у дитячих книгозбірнях України – “АЛЕФ”, “МАРК”, ІРБІС, LIBER MEDIA, “Бібліотека / УФД”. Кожна із цих систем, на думку авторки, має свої “плюси” та “мінуси”.

Підбірка статей щодо особливостей впровадження різних програмних продуктів у бібліотеках України подавалася на сторінках прогресивного видання “Бібліотечний форум”. Основні засади роботи програмного забезпечення ІРБІС розглядає Олег Волохін у статті “ІРБІС система автоматизації бібліотек” [7], зазначаючи, що система придатна для автоматизації малих і середніх бібліотек. Переваги обслуговування читачів за допомогою цієї системи у Кіровоградській обласній науковій бібліотеці імені Д.І. Чижевського подаються у статті Є. Літвінової [8]. Авторка зазначає, що незважаючи на низку труднощів, вдалося розширити для читачів можливості пошуку необхідної інформації.

У статті “Библиотечная система UNILIB: практика внедрения” [9] Світлани Бойцовой та Олега Павлихина наголошується, що проблема вибору бібліотечної програми рано чи пізно постане перед кожною бібліотекою. Спробувавши програмний продукт Херсонського підприємства “МАКСОМ”, пропрацювавши з його допомогою понад 10 років (і це за відсутності технічної підтримки, оскільки закінчилося державне фінансування цього програмного продукту), керівництво Донецької обласної наукової бібліотеки дійшло висновку, що необхідні зміни, і зупинило свій вибір на UNILIB. Керівництво бібліотеки вважало, що саме цей програмний продукт відповідає вимогам бібліотеки через прийнятну вартість.

Системний підхід до автоматизації роботи бібліотек Центральної бібліотечної системи Оболонського району м. Києва розглядається у публікації В. Копанєвої “Публічні бібліотеки Києва: від пілотного проекту інформатизації ЦБА до єдиного інформаційного простору” [10]. У цій мережі застосовується автоматизована інформаційно-бібліотечна система “MARC-SQL”.

Досвід комплексної автоматизації Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені Каразіна викладений у статті І. Левченко та О. Самохвалової “Восемь лет с LIBER” [11]. Як зазначають її автори, при впровадженні системи виникли певні труднощі, зокрема необхідність раціонально перерозподіляти трудові ресурси.

Голова Ради директорів ЗАТ “Український фондівий дім канд. фіз.-мат. наук Ігор Карпенко у статті “Інформаційно-бібліотечна система “УФД/Бібліотека” [12] презентує програмний продукт, створений спільно з колегами, зазначаючи, що система впроваджена у понад 60 публічних, відомчих бібліотек та бібліотеках вищих навчальних закладів.

Основні достоїнства інтегрованої бібліотечної системи ALEPH 500 подано у статті Сергія Доценко “Інтегрована бібліотечна система ALEPH 500” [13]. Переваги і недоліки програми ALEPH, аналіз технічного боку застосування у науково-технічній бібліотеці Московського технічного університету та порівняльний аналіз з АБИС подано у праці І.О. Саркісової [14].

Досвід впровадження цієї системи у польських бібліотеках Л. Марцинкевіч аналізує на прикладі Поморської бібліотеки [15]. Досвід впровадження автоматизованої системи ALEPH у бібліотеках України розглядається у статтях низки авторів. Зокрема, дослідження особливостей застосування та основних етапів становлення цієї системи у бібліотеці Національного університету “Києво-Могилянська Академія” подається у статтях Т. Ярошенко “Новітні інформаційні технології для науки та освіти: досвід роботи наукової бібліотеки Національного університету “Києво-

Могілянська Академія” [16] та Євгена Зверева “Бібліотека – це є Університет” [17]. О. Архипськ у творчому доробку “Проблеми автоматизації Національної бібліотеки Національного університета “Киево-Могілянська Академія” [18] аналізує проблеми, що виникли в процесі її вибору та впровадження.

У статті Санжак С.В. [19] розглянуті стан автоматизації Центральної міської бібліотеки імені Лесі Українки як головної у мережі публічних бібліотек м. Києва, особливості автоматизації, пов’язані з переходом на нову автоматизовану бібліотечну систему ALEPH, проблеми, що довелося долати за 5 років, накреслено перспективи створення інформаційно-бібліотечної мережі публічних бібліотек.

В.М. Волинець, О.А. Санченко у науковій розвідці “Впровадження нових технологій в НТБ НУТУ ”КП””: реалії та перспективи” [20] аналізують зміни, що відбулися у бібліотеці після налагодження її роботи у системі ALEPH.

Стаття є першою спробою проаналізувати досвід впровадження системи ALEPH у Львівській національній науковій бібліотеці імені В. Стефаніка з погляду системного бібліотекаря і стосується лише першого етапу автоматизації процесів обслуговування читачів.

Коротка характеристика програмного продукту

Розроблена в Єврейському університеті (Єрусалим) творчою групою, що складалася із програмістів, аналітиків та бібліотекарів, система “ALEPH” успішно функціонує у 500 бібліотеках 40 країн світу. Сприяє у створенні нових версій фірма Aleph Yissum. Супроводжує систему для користувачів українських бібліотек кийське представництво фірми ExLibris.

Система передбачає використання низки інтегрованих модулів: ОПАС (онлайнний публічний доступ до каталогу), Каталогізація, Комплектування, Циркуляція (забезпечення обліку електронної видачі документів), Періодика, Адміністрування, Міжбібліотечний абонемент, WWW-ОПАС, Z39.50, Звіти [21]. Особливістю системи є базування на відкритих системах. Всі модулі системи окремі, але формують одну базу даних. Фахівці дали високу оцінку Aleph, яка підтримує багато абеток (понад 20 мов), графічні зображення, повні тексти, MARC-сумісні формати, ISO-стандарти, інформаційно-пошукові мови класифікаційного та дескрипторного типу, авторитетні файли; штрихові коди (бар-коди); і, крім того, забезпечує роботу в глобальних інформаційних мережах на основі он-лайнної системи World-Wide Web [22]. Комплект таблиць дає змогу в будь-який час контролювати та підлаштовувати систему без втручання розробників. Система проста у використанні, оскільки функції і послуги управління базами даних та бібліотечними відділами представлені на кожному рівні системної архітектури. Розробники скористалися кількома мовами програмування: C, C++, Java та Micro Focus Cobol. База даних формувалися в ORACLE. На думку директора бібліотеки Національного університету “Киево-Могілянська академія” Т. Ярошенко, вдале поєднання ОПАС та CCL (Common Command Language) забезпечує в ній взаємодію двох складових – повної інтегрованої системи та повнотекстової бази даних [23]. ALEPH дає змогу підтримувати бази даних, що містять до 100.000.000 записів, та створювати на їх основі бази даних різних типів: центральної, об’єднаної та віртуальної.

Користувачам надається доступ до ALEPH через WEB та/або Windows інтерфейс. Мова спілкування із системою, включаючи меню, допоміжні екрани та повідомлення, обирається користувачем на початку впровадження та може бути змінена у будь-який час.

Розробники програми намагалися мінімізувати затрати часу на облік, опрацювання фондів та створення на них довідкового апарату, а також підвищити комфортність процесу обслуговування читачів як для користувачів, так і для бібліотекарів.

ALEPH і ЛННБУ ім. В.Стефаніка

Звичайно, впровадження системи у кожній із бібліотек має свої особливості. Не стала винятком ЛННБУ, в якій діє складний та багатовимірний порядок обліку, опрацювання фондів та обслуговування читачів. Проте завдяки гнучкості системи ALEPH та готовності представників програмного продукту до співпраці вдалося прийти до оптимальних вирішень поставлених завдань.

Пропоную розглянути з погляду постановника задач переваги використання інтегрованої бібліотечної системи “ALEPH” та основні проблеми при її впровадженні.

Для впровадження системи була створена робоча група, до якої увійшли співробітники відділу бібліотекознавства як постановники задач, тобто системні бібліотекарі та працівники відділу автоматизації – системні програмісти. На групу покладалося завдання пошуку оптимальних, іноді компромісних рішень для адаптації програми до потреб бібліотеки. Відразу ж зазначу, що ці рішення не були однозначними. Часто доводилося їх переглядати і у принципових випадках підлаштовувати систему під потреби бібліотеки, навіть шляхом створення додаткових мініпрограм. Водночас траплялися випадки, коли доводилося ламати стереотипи, вироблені роками, перебудовувати структуру відділів бібліотеки, прилаштовувати усталені технології до можливостей ALEPH. Основними принципами впровадження і функціонування системи стали інтегральність (одноразове введення інформації при багатократному та багатоцільовому використанні); перегляд і адаптація бібліотечної технології та документації для досягнення максимальної ефективності. Члени цієї групи визначали також коло повноважень, які делегувалися кожному АРМу бібліотекаря та ступені доступу до редагування інформації у базі даних.

Перед впровадженням програми представники програмного продукту проводили диференційовані заняття для системних бібліотекарів та системних програмістів. Згодом короткочасні оглядові курси читалися для безпосередніх виконавців, задіяних у кожному з модулів програми. Поряд з цим для ознайомлення з практикою роботи у програмі дві групи співробітників бібліотеки по чергово впродовж місяця перебували у Національній бібліотеці Польщі та короткотермінових відрядженнях у бібліотеці Національного університету “Києво-Могилянська академія”.

Впровадження інтегрованої бібліотечної системи “ALEPH” фірми ExLibris у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника (Далі ЛННБУ) розпочалося з 2007 року. Керівництвом бібліотеки було вирішено впроваджувати систему ALEPH поетапно. Модуль *Каталогізації* розпочав діяти у ЛННБУ з квітня 2007 року, а модуль *Циркуляції* – з січня 2008 року. Сьогодні у бібліотеці паралельно з новою системою автоматизації діють паперові замовлення, формуляри читачів, анкети читачів та картковий генеральний каталог. У читальних залах читачів обслуговують у традиційній формі.

Розглянемо детальніше саме на особливостях впровадження модуля *Циркуляції*, хоча діяльність обох модулів надзвичайно взаємопов’язана.

Модуль *Циркуляції* дає можливість здійснювати електронну видачу документів у різних структурних підрозділах, що обслуговують читачів (читальному залі, абонементі тощо) з врахуванням статусів видачі документів та статусів користувачів (студенти, аспіранти, спеціалісти з вищою освітою, наукові співробітники та викладачі вищих навчальних закладів чи будь-які інші).

Після переходу на електронне обслуговування відбувається оптимізація цього процесу. Користувач отримує можливість оперативно отримати інформацію про наявність примірника у фонді бібліотеки, про статус видачі документа, про те, що примірник не використовується іншим читачем, повідомлення електронною поштою про виконання замовлення. Це економить час як користувача, так і бібліотекаря, якому не потрібно звертатися до книжкової полиці для з’ясування факту відсутності видання, як це відбувається за традиційної технології. Поряд з цим перехід на нову систему обслуговування забезпечує постановку на чергу для отримання необхідного видання.

При оформленні повернення видання бібліотекар отримує повідомлення про наявність черги на нього, у цьому випадку роздруковується бланк-замовлення, внаслідок чого примірник автоматично переводиться “на утримання” для читача, який очікував на нього, а читачу електронною поштою надсилається повідомлення про виконання його замовлення.

Крім того, програма надає можливість контролювати дотримання термінів користування виданнями та надсилати читачам листи-нагадування про заборгованість літератури.

Цей же модуль системи відповідає за формування бази даних користувачів бібліотеки шляхом створення електронної анкети кожного з читачів (адреса, електронна пошта, загальна інформація тощо). ALEPH підтримує діяльність 3М серверу циркуляції, який інтегровано в систему ALEPH через протокол TCP/IP.

Безперечно, кожна інновація зустрічає супротив працівників, який долається адміністративним впливом, а також шляхом демонстрування переваг нововведення. Консерватизму не вдалося уникнути і в ЛННБ, проте його успішне подолання розпочалося ще на стадії впровадження модуля каталогізації. Впровадження модуля *Циркуляції* супроводжувалося лише залишковими явищами негативного сприйняття програми. Але людський фактор доводилося постійно враховувати при запровадженні цього модуля.

Піонерами в апробації роботи модуля *Циркуляції* стали співробітники пункту запису, сектора абонементу, відділу основних книжкових фондів та Центру інформаційних технологій (Далі Центру).

Ефективність роботи системи залежала від налагодження максимальної взаємодії співробітників цих структурних підрозділів.

За допомогою цього модуля здійснюється формування бази даних читачів бібліотеки. АРМ бібліотекаря пункту запису надає можливість створювати електронну анкету читача (див. рис.1), виготовляти за допомогою додаткового програмного забезпечення TCard – пластикового читачього квитка із штрих-кодом та фотографією користувача, а також делегувати певні повноваження користувачам щодо можливостей користування фондами бібліотеки залежно від категорії.

Address (1)	*	<input type="text"/>
	*	<input type="text"/>
		<input type="text"/>
		<input type="text"/>
		<input type="text"/>
Email		<input type="text"/>
Zip code		<input type="text"/>
Telephone (1)	*	<input type="text"/>
Telephone (2)		<input type="text"/>
Telephone (3)		<input type="text"/>
Telephone (4)		<input type="text"/>

Рис. 1. Електронний формуляр читача

Зупинюся лише на тих труднощах, які виникали при записі читачів, які за правилами користування ЛННБУ можуть користуватися послугами абонементу, серед яких значна частина – співробітники науково-дослідних установ Національної академії наук, що діють у Львові, та користувачів, що мають науковий ступінь, а також розглянемо ті моменти, що потребували додаткових налаштувань системи.

При записі читачів, що можуть отримувати видання на абонемент, виникали колізії, коли читач, який працює у львівській академічній установі, прописаний у Львівській області. Система сприймає такого читача як іногороднього і вимагає присвоєння йому статусу – іногородній. Читачі із цим статусом позбавлені права користування послугами абонементу за замовчуванням. Аналогічна ситуація була із викладачами вищих навчальних закладів Львова, що мають науковий ступінь.

Після тривалого обговорення цієї ситуації прийняли методичне рішення вважати всіх співробітників львівських академічних установ та викладачів вищих навчальних закладів Львова, що мають науковий ступінь – львів'янами, підлаштовуючись під можливості системи.

Одним із прикладів гнучкості системи (за її допомогою можна виділити 99 різних статусів читачів) можна вважати можливість виведення в окрему категорію читачів, які за своїм статусом не мають права користуватися абонементом, проте в силу певних обставин потребують цього хоча б на короткий термін і мають документальне підтвердження цієї потреби. У цих випадках дирекцією бібліотеки надається читачу право користуватися послугами абонементу на чітко визначений термін. Отже, система делегує читачу право користуватися абонементом на встановлений термін, що підтверджується видаванням читачького квитка з відповідним терміном дії.

Перехід до електронного обслуговування читачів вніс певні корективи у “Шлях вимоги”. Зокрема, консультаційна допомога при створенні електронного замовлення увійшла до функціональних завдань співробітників читального залу Центру. Технологічні зміни відбулися також при проходженні вимогою ділянок основних книжкових фондів та абонементу, але це розглянемо нижче.

The screenshot shows the 'Електронний каталог Львівської наукової бібліотеки ім.В.Стефаника'. The search results are displayed in a table with columns: #, Автор, Назва, Рік, Формат, Біб./Прим., and Location. The search criteria are: 'Результати пошуку : Всі-слова= Шевченко; Відсортовано за : Рік (↓)/Автор'. The results list 7 items, all by 'Шевченко, Т.', with various titles and formats.

#	Автор	Назва	Рік	Формат	Біб./Прим.	Location
1	Шевченко, Т.	Кобзар	Б.		Основний-книжк.-фонд (1/0)	
2	Петров, В.	Матеріали до історії приятелювання Куліша й Шевченка р. 1856-1857-го	XXXX		Від.-рідкісної-книги(1/0)	
3	Савчин, В.	Хто такий Шевченко	XXXX		Від.-українки (1/0)	
4	Черкасенко, С.	Шевченко й діти.Шевченко педагогом	XXXX		Основний-книжк.-фонд (1/0)	
5	Шевченко, Т.	Послання.	XXXX		Від.-рідкісної-книги(1/0)	
6	Шевченко, Т.	Малярські роботи. Пам'ятники Т. Шевченкові в різних містах	XXXX		Від.-періодичних-вид(1/0)	
7	Шевченко, Т.	Кобзар	XXXX		Основний-книжк.-фонд (1/0)	

Рис. 2. Виведення результатів пошуку на екран

На працівників Центру поклалися обов'язки ознайомлення читачів з основними засадами користування системою, зокрема пошуку необхідних видань в електронному каталозі. У цьому читальному залі створені АРМи читача – інтегровані технологічні комплекси, що надають читачу можливість здійснювати бібліографічний пошук у:

- базах даних, які є у розпорядженні бібліотеки;
- електронному каталозі та загальнодоступних базах даних;
- повнотекстових базах даних;

Причому читач може отримувати необхідну інформацію на:

- екран монітора (див. рис. 2);
- бланк електронного замовлення;
- магнітний носій у вигляді впорядкованого текстового файла.

АРМ читача надає можливість:

- оформити замовлення на потрібні видання;
- переглянути попередні замовлення, за потреби корегувати їх;
- отримати інформацію про стадію готовності замовлення;
- отримати інформацію про власну заборгованість та рекомендовані терміни повернення видань.

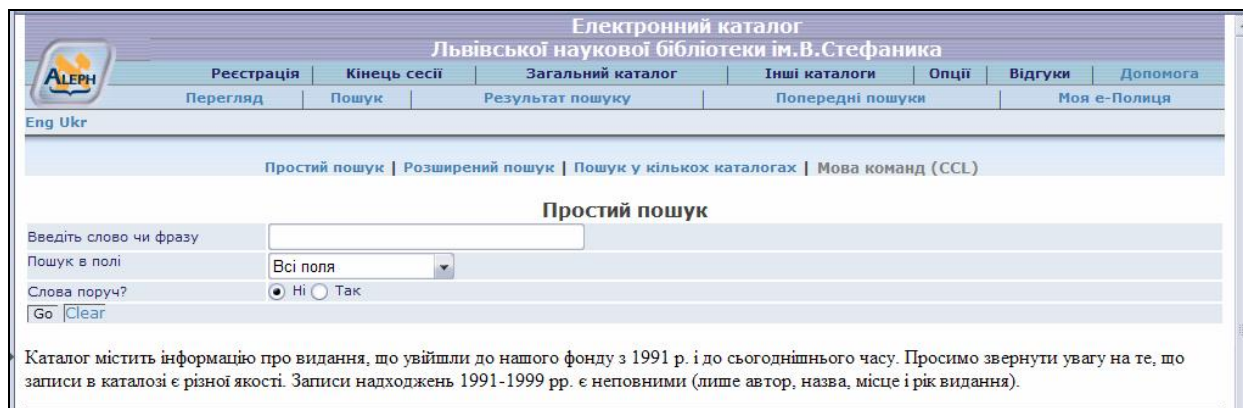

Рис. 3. Інтерфейс електронного каталогу

Водночас у читальному залі Центру читач за допомогою системи має можливість класифікувати та систематизувати результати пошуку, застосовувати задані параметри пошуку (наприклад, мова публікації, дата тощо), отримати доступ до електронних ресурсів Інтернету. Користувачам надається можливість здійснення пошуку за всіма або лише за визначеними полями бібліографічного опису (див. рис. 3).

Не можна стверджувати про однозначність сприйняття інновацій з боку читачів. Їх думки розділилися. Деякі із задоволенням шукали та замовляли видання за допомогою електронного каталогу.

Вони впевнено заходили в електронний каталог, вибираючи для цього різні параметри: прізвище автора, назву, рік виходу у світ, ключові слова з предметної рубрики, топошифр та ін. (див. рис. 4).

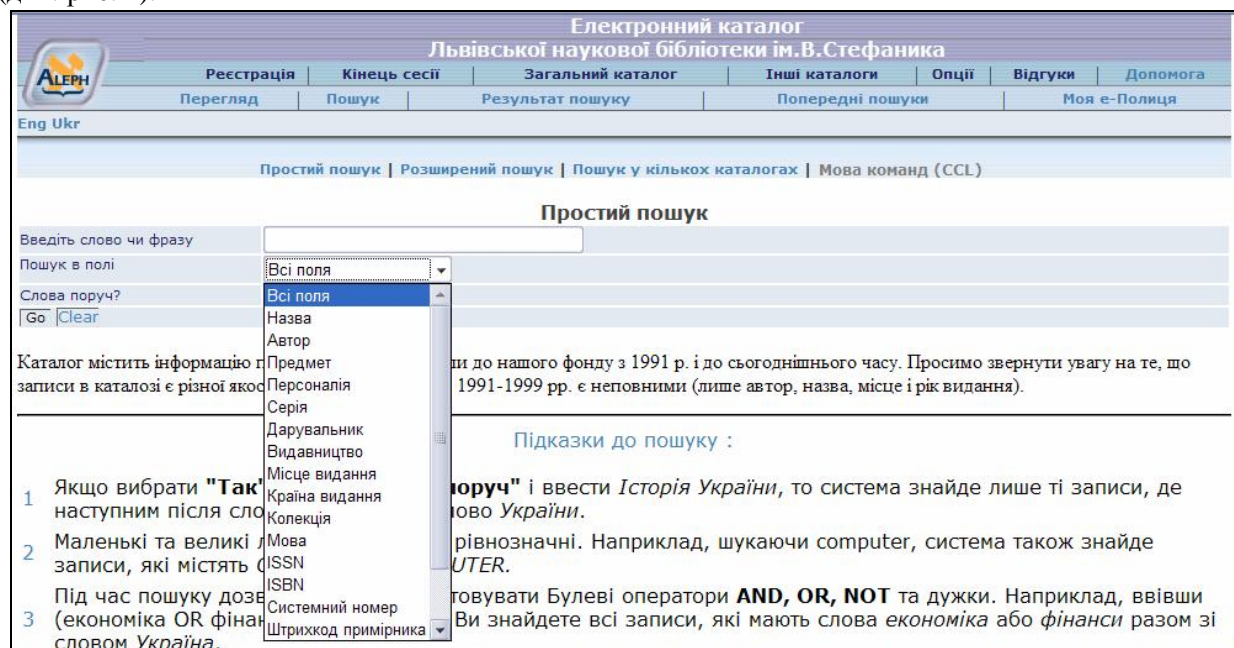

Рис. 4. Випадаюче вікно, що пропонує параметри пошуку

Впевнившись у наявності відомостей про видання та після з'ясування місця його зберігання [2], перед створенням електронного замовлення читач реєструється.

У більшості читачів в процесі реєстрації не виникало проблем, оскільки ця процедура полягає у введенні у певні графи номера читачього квитка та конфіденційного пін-коду (див. рис. 5).

Рис. 5. Панель реєстрації читача

Для створення електронного замовлення читачу достатньо перейти до бібліографічного опису примірника, що зберігається у основному книжковому фонді, і клікнути на опції “замовлення” (див. рис. 6).

Проте поодинокі читачі, серед них і співробітники бібліотеки, таку технологію замовлення видань сприймали з острахом.

На початковій стадії переходу до електронної видачі видань на абонемент кількість замовлень значно зменшилась. Поступово читачі долали психологічний бар'єр, і кількість замовлень помітно зростала.

При активації електронного замовлення система контролює статус читачів та видачу документа. Згідно з правилами користування ЛННБУ, відділ абонементу обслуговує читачів певних категорій із відповідним статусом. На абонемент дозволяється замовляти видання із книгосховищ відділу фондів, що мають статус – звичайна видача [3]. Системою блокується створення електронних замовлень для видачі на абонемент видань, що мають статус “обмежена видача”, зокрема книг, які вийшли друком до 1945 року, енциклопедичних та багато ілюстрованих.

Stefanyka Library - Примірники										
Шевченко, Тарас										
Товне видання творів.Т. 4										
К. : Українська Накладня, [б. р.]										
603 с., 1 портр.										
Виберіть рік <input type="text" value="Всі"/> Виберіть том <input type="text" value="Всі"/> Виберіть бібліотеку <input type="text" value="Основний книжк. фонд"/> <input type="button" value="Далі"/>										
Опис	Статус прим.	Дата повернення	Година поверн.	Підбібліотека	Колекція	Локальний Шифр	Основний Шифр	В черзі	Примітки	
Замовити всі поля test	Звичайна видача	Примірник не видано.		Основний книжк. фонд М. Возняк			В-4155/4			

Рис. 6. Бібліографічний опис примірника із вказанням місця його зберігання

На перших кроках становлення системи працівниками читального залу Центру електронні замовлення дублювалися на традиційних (паперових) бланках (знову ж спрацьовував консерватизм співробітників). Проте дуже швидко від цього відмовилися.

Разом з тим, через відсутність в електронному каталозі інформації про весь фонд бібліотеки [4] на видання, не внесені у базу даних, читачі подають замовлення на традиційних (паперових) бланках, а пошук здійснюється за картковими каталогами.

Такий стан речей примусив прийняти методичне рішення про необхідність створення електронного замовлення на такі видання співробітниками диспетчерського пункту відділу фондів за допомогою АРМу бібліотекаря, якому делегуються чітко визначені повноваження, вже після виконання замовлення. Для цього співробітником диспетчерського пункту здійснюється “швидка” каталогізація видання – тобто внесення в електронний каталог пізнавального бібліографічного опису видання за спеціально розробленим шаблоном (див. рис. 7), щоби пізніше наклеїти на видання штрих-коду. Лише після цього відбувається створення електронного замовлення та роздрук замовлення. Ця операція не передбачалася системою. Це один із моментів підлаштування системи до реалій нашої бібліотеки. Звичайно, здійснення цієї операції – тимчасовий захід, необхідності у проведенні якого не буде після введення відомостей про весь фонд бібліотеки в електронний каталог. Разом з тим, як показує досвід інших бібліотек, процес ретроконверсії доволі тривалий і потребує значних затрат із залученням людського та матеріального факторів.

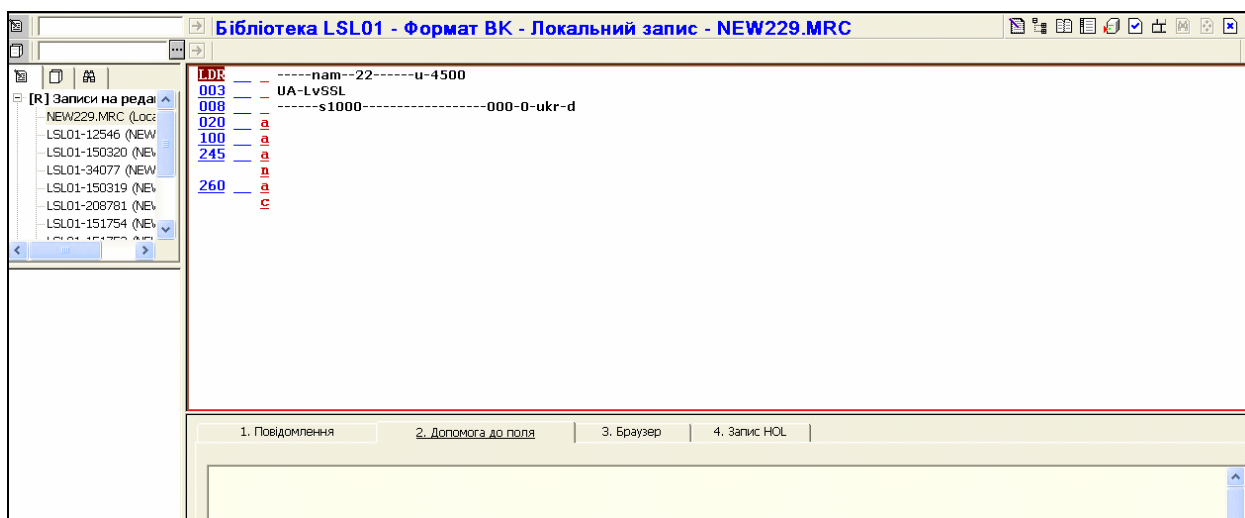

Рис. 7. Шаблон “швидкої” каталогізації

Хотілося б звернути увагу на ще один момент у процесі виконання вимог. На цій стадії впровадження системи бланк вимоги читачів на видання роздруковується у двох примірниках, що потребувало додаткових налаштувань. Один примірник бланку вкладається у замовлене видання і стає його супровідним документом до читача. Другий, як і впродовж багатьох років до цього, ставиться на місце замовленого видання на полиці у книгосховищі як “заступник” книги.

Поки що від цієї технології також не відмовилися, хоча з часом, очевидно, стане неефективним витрачати час на розставляння “заступників”, оскільки зчитуванням штрих-коду видання, яке передається на пункт видачі на замовлення читача, у системі фіксується його статус як такого, що перебуває на утриманні, тобто зберігається на бронеполіці.

Ще одним прикладом підлаштування системи до реалій нашої бібліотеки можна назвати створення мініпрограми, що забезпечила можливість формування супровідного бланка передачі виконаних замовлень з відділу фондів до відділу абонементів – диспетчерського листа – шляхом зчитування штрих-кодів. Цей документ впродовж багатьох років діяльності бібліотеки був одним із засобів збереження фондів при передачі видань з одного структурного підрозділу до іншого, враховуючи велику територію бібліотеки і відсутність електронного захисту видань [5].

Питання витрат часу на формування диспетчерського листа залишається доволі дискусійним. З одного боку, це один із засобів збереження фондів, з іншого – спрацьовує стереотип: лише документ на паперовому носії, на якому проставлені підписи безпосередніх виконавців, є підставою для пред’явлення будь-яких претензій. Разом з тим не виключено, що з часом співробітники переконуються у досконалості електронного обліку і відмовляться від зайвих дублювань електронних облікових форм на паперових носіях.

Отже, замовлення надходять на диспетчерський пункт відділу основних книжкових фондів двома потоками – в електронній формі та на традиційних (паперових) бланках, і вже в цьому структурному підрозділі відбувається їх об'єднання. Лише після здійснення зазначених вище процесів моноциклу замовлення читача продовжує свій рух по “Шляху вимоги”.

Після надходження замовлень користувачів у відділ абонементу їх розташовують на бронеполіцях, де вони можуть зберігатися в очікуванні читача 10 днів.

Оскільки кожен читацький квиток та кожне видання містять унікальний штрих-код, а АРМ бібліотекаря сектора абонементу обладнано сканером для зчитування штрих-кодів, видача видань читачу відбувається надзвичайно швидко. Спершу відбувається ідентифікація читача шляхом зчитування штрих-коду його читацького квитка. Це надає бібліотекарю можливість бачити на моніторі всю інформацію про читача з його електронної анкети, зокрема номер читацького квитка, фотографію користувача, наявність заборгованості, кількість видань, отриманих на абонемент раніше. Далі шляхом зчитування штрих-коду видання проводиться ідентифікація книги і реєстрація її видачі в електронному формулярі читача. При цьому система отримує інформацію про те, що конкретний примірник видання був виданий конкретному користувачеві.

Для надання додаткових гарантій користувачу, що жодне видання без його відома не може бути занесене до його електронного формуляра, а його замовленнями не скористується будь-хто інший, перед зчитуванням штрих-коду видання читач за допомогою мініклавіатури, якою оснащено АРМ бібліотекаря відділу абонементу, повідомляє системі свій конфіденційний пін-код. Про повернення читачем видання систему також повідомляють за допомогою зчитування штрих-коду примірника у відповідних опціях.

Острах перед інноваціями позначився і на процесі видачі видань. Паралельно з електронним обліком книговидачі і надалі здійснюється його дублювання у традиційному (паперовому) формулярі.

Ще не всі технологічні процеси цього циклу оптимізовані. Небажання працівників відійти від старих форм обліку вплинуло і на процес повернення видання з відділу абонементу до основного місця його зберігання – книгосховища. Відбувається потрійний облік цього процесу. Спершу зчитуються штрих-коди видань, що повертаються, у секторі абонементу. Потім цей процес здійснюють співробітники книгосховища, повідомляючи так систему про повернення видання на місце постійного зберігання. Потім, ще раз зчитуючи штрих-коди, працівники книгосховища формують список книг, який завіряється підписом відповідальних осіб з обох структурних підрозділів і передається на зберігання у сектор абонементу. Отже, знову електронна форма обліку дублюється на паперових носіях з низкою формальностей. Можливо, згодом працівники усвідомлять безпідставність ведення потрійного обліку.

Крім того, така технологія заважає ефективному обслуговуванню читачів, оскільки повернені читачами видання впродовж тижня накопичуються у секторі абонементу і лише в середу передаються у книгосховище. У цей період видання залишається недоступним для читача, хоча система пропонує чітку технологію переоформлення таких видань. Ця ділянка моноциклу “Шлях вимоги” потребує технологічного допрацювання та реорганізації.

Висновки

Впровадження цього модуля системи надало можливість підвищити ефективність обслуговування читачів, звільнило бібліотекарів від ведення складних форм обліку статистики складу читачів та книговидачі. З активним впровадженням комп'ютерних технологій змінюється і роль та значення бібліотечного працівника, який повинен стати посередником між читачем і носієм інформації і має прищеплювати читачеві навички інформаційної культури.

Підводячи підсумки, зазначу, що апробація системи впродовж 2008 року засвідчила про необхідність налагодження чіткої роботи кожного учасника процесу, продуманої політики книговидачі та в разі потреби – оперативного прийняття методичних рішень.

Успіх впровадження автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи залежить від комплексного використання і дотримання вимог організаційних, технічних і технологічних рішень, ефективної роботи з персоналом.

1. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні: Указ Президента України № 928/2000 від 31 липня 2000 р. // Урядовий кур'єр. – 2000. – 8 серп. – С. 9. 2. Прокошена Т. Політика Міністерства культури і мистецтв в галузі створення та інтеграції інформаційних ресурсів українських бібліотек // Бібл. Планета: За матеріалами доп. на Всеукр. наук.-практ. конф. – 2000. – № 4. – С. 5. 3. Шрайберг Я. Автоматизация как новое научное направление в библиотечно-информационной области. Десять главных принципов автоматизации // Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 2. – С. 5–11. 4. Radwanski A. Biblioteki w nowoczesnym społeczeństwie // Bibliotekarz. – 2007. – Nr. 11. – S. 4–7. 5. Ляшенко І.Ю. Автоматизація бібліотечних процесів з використанням інформаційних мережевих технологій: Автореф. дис. ...канд. техн. наук. – К., 1998. – 17 с. 6. Дзюба Н. Дитяча бібліотека та новітні інформаційні технології. – Вип. 1: Огляд діяльності бібліотек України для дітей. – К., 2001. – 35 с. 7. Волохін О. ІРБІС система автоматизації бібліотек // Бібліотечний форум України. – 2003. – № 2. – С. 8–11. 8. Літвінова Є. Задоволення інформаційних запитів користувачів із використанням новітніх технологій // Бібліотечний форум України. – 2003. – № 2. – С. 13–14. 9. Бойцова С., Павлихин О. Библиотечная система UNILIB: практика внедрения / Светлана Бойцова, Олег Павлихин // Бібліотечний форум України. – 2003. – № 2. – С. 22–25. 10. В. Копанєва Публічні бібліотеки Києва: від пілотного проекту інформатизації ЦБА до єдиного інформаційного простору // Бібліотечний вісник. – 2005. – № 6. – С. 48–49. 11. Левченко І., Самохвалова О. Восем лет с LIBER // Бібліотечний форум України. – 2003. – № 2. – С. 25–28. 12. Карпенко І. Інформаційно-бібліотечна система “УФД/Бібліотека” // Бібліотечний форум України. – 2003. – № 2. – С. 15–17. 13. Доценко С. Інтегрована бібліотечна система ALEPH 500 // Бібліотечний форум України. – 2004. – № 1. – С. 11–14. Саркісова І.О. Автоматизация библиотечной деятельности высших учебных заведений: Решение проблемы на примере НТБ МГТУ “Станкин” // http://magazine.stankin.ru/arch/n_03/art/sarkisova.html. 15. Marcinkiewicz L. Ku bibliotece cyfrowej – dwadzieścia lat doświadczeń w komputeryzacji Książnicy Pomorskiej // Bibliotekarz. – 2007. – Nr. 7–8. – S. 7–11. 16. Ярошенко Т.О. Новітні інформаційні технології для науки та освіти: Досвід роботи наукової бібліотеки національного університету “Києво-Могилянська Академія” // Автоматизация вузовских библиотек: Сборник наук. тр. – К., 2007. – С. 70–76. 17. Зверев Є. Бібліотека – це є Університет // http://www.kmfoundation.com/p-2_2_publications_ukrainian-lan-ua-alan-ua-id-141-a-library_university.html. 18. Архипская О.И. Проблемы автоматизации Научной библиотеки Национального университета “Киево-Могилянская Академия” // http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb99/3/f03_09.html. 19. Санжак С.В. Автоматизация Центральной мѣської бібліотеки ім. Лесі Українки: завдання, проблеми, реальність та перспективи // <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea98/doc1/doc55.html>. 20. Волинець В.М., Санченко О.А. Впровадження нових технологій в НТБ НТУУ”КПІ”: реалії та перспективи // <http://library.ntu-kpi.kiev.ua/html/archiv/konf100/volinet.htm>. 21. <http://aleph.lsl.lviv.ua:8991/G/RHUTS85LE5RRFJ1MILLFQ722XII4C5PGANNBN4UYUJ5NMVYLUD-00899/file/g-com-syslib>. 22. Костенко Л.Й. 3-тя міжнародна конференція “Бібліотеки й асоціації в мінливому світі: нові технології та нові форми співробітництва” / Л.Й. Костенко, А.О. Чекмарьов // Бібл. вісн. – 1996. – № 5. – С. 27–29. 23. Ярошенко Т.О. Наукова бібліотека НАУКМА: Перші десять років // www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/NZ/NZV20_2002_spets1/19_yaroshenko_to.pdf.